

Beschermwaardigheidstoetsing

Kunsttoepassing Hanny Raessens in het Stiltecentrum UMC Utrecht

Beschermwaardigheidsstoetsing

In dit rapport wordt verslag gedaan van de beschermwaardigheidsstoetsing betreffende de kunsttoepassing getiteld *Ophir* van Hanny Raessens in het Stillecentrum UMC Utrecht. Deze toetsing was gericht op het doen van een uitspraak over het belang van het object voor het Nederlandse cultuurbezit.

Commissie

Deze toetsing is uitgevoerd door de toetsingscommissie beschermwaardigheid (TCB). De TCB is ingesteld door de stichting Museumregister Nederland op grond van de Leidraad Afstoting Museale Objecten (LAMO) en de Erfgoedwet.

De basisbezetting van de TCB bestaat voor deze toetsing uit voorzitter Liselotte Olthuijs en museum expertlid Agnes Vugts. Als secretariaat van de commissie trad bij deze toetsing op: Nicole Vieveen.

Per toetsing wordt de basisbezetting van de TCB aangevuld met deskundigen ter zake van de specifieke eigenschappen van de objecten of (deel)collecties waarop de toetsing betrekking heeft. Eén van deze deskundigen kan door de opdrachtgever tot toetsing voorgedragen worden. De overige deskundigen worden voorgedragen door of via het TCB deskundigenteam.

De opdrachtgever van deze toetsing heeft afgezien van een voordracht. Voor de toetsing zijn de volgende deskundigen benoemd door het bestuur van de stichting Museumregister Nederland:

- Véronique Baar
- Véronique Hoedemakers

Zitting

De commissie heeft de toetsing behandeld tijdens een zitting bij UMC Utrecht op 21 augustus 2026.

Aanleiding

UMC Utrecht heeft de TCB verzocht om een beschermwaardigheidsstoetsing uit te voeren met betrekking tot een kunsttoepassing van Hanny Raessens. De aanleiding voor dit verzoek betreft herindeling van de ruimte waardoor het werk niet behouden kan blijven.

Geraadpleegde informatie

Ontvangen documentatie vanuit de opdrachtgever:

- Notitie 'Kunsttoepassing Hannie Raessens in het Stiltencentrum UMC Utrecht
- Eugène Terwindt, Anke Leys (red.), *Kunst Wegwijzer. Beeldende kunst bij het Academisch Ziekenhuis Utrecht*, Utrecht: Academisch Ziekenhuis Utrecht, Public Relations en Voorlichting, 1989. ("AZU-kunstwijzer")
- Afbeeldingen

Bezichtiging van en toelichting op het object op 21 augustus 2026 door:

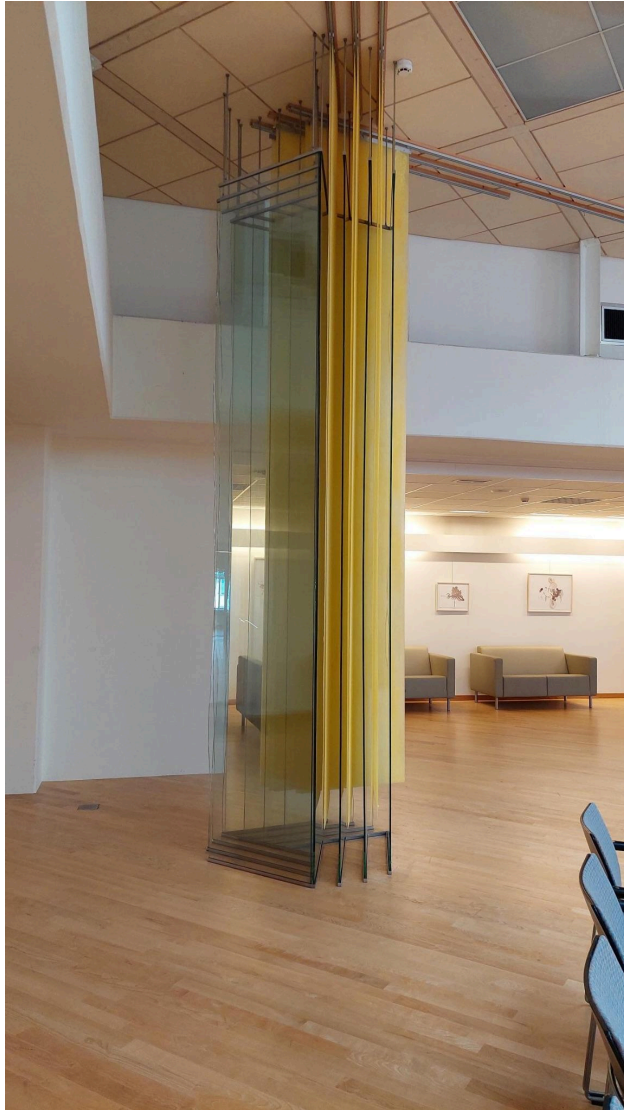
- Jona van Zetten, afdeling Kunstzaken
- Noortje van Bentum, afdeling Kunstzaken

Geraadpleegde literatuur en referenties:

- Ingezien tijdens de zitting: Marianne Zwollo, Wouter Reh, Bert de Laaf, *Beelden in structuren, een verslag van de ontwikkeling van een beeldend structuurplan voor het academisch ziekenhuis Utrecht*, september 1984.
- <https://rkd.nl/artists/65424>
- <https://www.hannyraessens.nl/>
- Wilma Jansen, *Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst na 1945*, Rotterdam: 010, 1995.
- Hans van den Ban, Wijnand Galema, *In opdracht. Zestig jaar percentageregeling beeldende kunst bij rijksgebouwen*, Amsterdam: SUN, 2011.
- Thea Figee, 'Textiel rukt op bij Mooi. Utrechtse galerie ontworstelt zich aan huisvlijt-etiket', *Trouw* 30 oktober 1987, p. 16.
- Roland de Beer, 'Concertzaal Beurs zonder kapsones geopend', *De Volkskrant* 27-5-1988, p. 11.
- 'Utrecht raakt 'Moois' kwijt', *Trouw* 14 juni 1990, p. 21.
- 'Figuratie taboe voor gevangenen. Kunst politiecellen kan tegen een stootje', *De Volkskrant* 25 maart 1987, p. 3.

NB: de commissie heeft via UMC Utrecht aanvullende informatie bij de kunstenaar opgevraagd, maar deze informatie was nog niet beschikbaar binnen het tijdpad van deze toetsing. De commissie benadrukt dat de informatie die kunstenaars nog kunnen leveren over de opdracht en de aanwezige kunstwerken relevante bronnen zijn voor UMC Utrecht en het traject van herbestemmen, behouden of afstoten.

Objectgegevens

Titel: *Ophir*

Omschrijving: Kunsttoepassing / object, dat als flexibele scheidingswand gebruikt kan worden

Jaar: 1989

Materiaal: Glas, transparant weefsel, pastelskrijt, lak

Locatie: Stiltecentrum, UMC Utrecht

Referentiekader beschermwaardigheidstoetsing

De TCB heeft onderhavige beoordeling uitgevoerd met gebruikmaking van de waarderingscriteria van de methodiek 'Op de Museale Weegschaal'.

Vervolgens is de toetsing uitgevoerd aan de hand van het referentiekader van de Erfgoedwet voor beschermwaardigheid van cultuurgoederen. In de zin van de Erfgoedwet gelden hiervoor de volgende criteria:

- **Onvervangbaar:** er is geen of nagenoeg geen gelijk of gelijksoortig object in goede staat in het Nederlandse publieke domein aanwezig.
- **Onmisbaar:** het object heeft minimaal een van de volgende functies:

Symboolfunctie: een duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen die voor de Nederlandse geschiedenis van overtuigend belang zijn.

Schakelfunctie: een wezenlijk element in de ontwikkeling die voor de wetenschapsbeoefening, met inbegrip van de beoefening van de cultuurgeschiedenis, in Nederland van overtuigend belang is.

IJkfunctie: een wezenlijke bijdrage in het onderzoek of de kennis van andere belangrijke cultuurgoederen.

Voorwoord

De kunsttoepassing van Hanny Raessens is onderdeel van 28 kunsttoepassingen van 18 verschillende kunstenaars, die tussen 1983 en 1989 in het kader van de percentageregeling opdracht kregen om het nieuw te bouwen ziekenhuis met kunst te verrijken. Het doel van dit omvangrijke project was om kunst en architectuur als één geheel te laten functioneren en kunst en vormgeving te integreren in het gebouw. De kunst levert een belangrijke bijdrage aan de belevingswaarde en is onlosmakelijk verbonden met de architectuur en het gedachtegoed van de bouw van het nieuwe ziekenhuis in de jaren tachtig. De grootschaligheid van het project is opvallend. Dat geldt ook voor de consistente manier waarop het overkoepelende concept van het gebouw is doorgevoerd in de kunstwerken. Hoewel de commissie de exacte opdrachtformuleringen niet kent, wordt het resultaat als een eenheid ervaren.

Een aantal kunsttoepassingen uit het ensemble is niet meer aanwezig.

In het kader van deze toetsing heeft de commissie zich conform het verzoek gericht op de beoordeling van het individuele werk binnen de context van het publieke domein in Nederland. Het rapport is niet gericht op het gehele ensemble van nog aanwezige kunsttoepassingen binnen UMC Utrecht.

Desalniettemin benadrukt de commissie dat het werk van Hanny Raessens deel uitmaakt van een samenhangend geheel, dat bovendien momenteel nog voor een groot deel intact is. Voor UMC Utrecht, als eigenaar en opdrachtgever van deze kunsttoepassingen, is het van belang inzicht te hebben in de achterliggende visie en samenhang van dit concept. De commissie beveelt dan ook aan om het onderzoek naar de kunst en de oorspronkelijke opdracht nader te verdiepen en de bevindingen hiervan zorgvuldig te documenteren.

Waardering aan de hand van de methodiek 'Op de Museale weegschaal'

Referentiekader

Het referentiekader voor de waardering is nationaal (Nederland).

Kenmerken

Toestand: gelet op de leeftijd verkeert het werk in redelijke tot goede toestand. Er zijn gebruikssporen aanwezig. De installatie, bestaande uit glazen panelen die via meerdere bevestigingspunten en rails aan het plafond zijn bevestigd, is compleet. Uit de toelichting van UMC Utrecht blijkt dat er in het verleden reparaties en aanpassingen zijn geweest, waaronder vervanging van één geel paneel in 2009.

Technisch gezien is er sprake van een aantal mankementen, waardoor het in de huidige situatie niet goed mogelijk is om de panelen van positie te veranderen. De commissie schat in dat restauratie en herstel van het ophangstelsel mogelijk is.

Ensemble: het werk bestaat uit meerdere panelen die – in de oorspronkelijke toestand – op verschillende manieren kunnen worden gepositioneerd. Met name vormt het een geheel of 'ensemble' met de ruimte (het Stiltecentrum) waarvoor het is gemaakt. De positionering volgt de vorm en de hoeken van de ruimte. Het gebruik van het Stiltecentrum is sinds de bouw niet veranderd en het werk functioneert qua gevoel en uitstraling nog steeds zoals het vermoedelijk oorspronkelijk bedoeld is.

In het Stiltecentrum is nog een ander kunstwerk aanwezig. Dit werk bestaat uit een wandschildering en een granieten kubus gemaakt door Jack de Valk. De kleur van de schildering was aanvankelijk oranje en rood. In overleg met de erven van de kunstenaar zijn de kleuren overschilderd. Hierdoor is de oorspronkelijke relatie tussen de kunsttoepassingen en de ruimte in het Stiltecentrum veranderd. De warme uitstraling van toen is verdwenen. Die warmte komt nu vooral van de (nog oorspronkelijke) gele textiel in het werk van Hanny Raessens, waarbij bovendien ook het licht dat het werk door de positie van de ramen vangt een rol speelt.

Herkomst: in het kader van de percentageregeling werden kunstenaars, waaronder Hanny Raessens, tussen 1983 en 1989 betrokken bij de totstandkoming van het nieuwe ziekenhuisgebouw, dat werd ontworpen door EGM Architecten. In die zin is de herkomst helder, maar de exacte opdracht die Hanny Raessens kreeg is de commissie niet bekend.

In de 'AZU Kunstwijzer' die bij de oplevering van het nieuwe gebouw werd gepubliceerd, staat vermeld: "dit werk is mede tot stand gekomen dankzij de sponsoring door P.T.T. Telecommunicatie en Glasgroep Spliet & de Waal, beiden uit Utrecht". De PTT was één van de belangrijkste opdrachtgevers binnen de percentageregeling. Deze betrokkenheid zegt iets over de kwaliteit van het werk.

Zeldzaamheid en representatie: binnen het oeuvre van Hanny Raessens is *Ophir* een van de meer monumentale projecten. Er zijn de commissie geen andere opdrachten bekend, waarbij zij glas en textiel heeft gecombineerd tot een vergelijkbare, ruimtelijke installatie (zie verder ook onder *Artistiek*).

Binnen een bredere context van werken die in het kader van de percentageregeling zijn vervaardigd, kent de commissie geen andere kunstenaars die textiel en glas op een vergelijkbare manier hebben gecombineerd. Er zijn wel voorbeelden bekend van

kunsttoepassingen waarbij textiel óf glas een relatie aangaat met de ruimte, al wordt hier vaak de bestaande ruimte gevolgd of gaat het om meer autonome sculpturen. De commissie refereert hier aan percentage-opdrachten door onder andere Joost van Rooyen (wandtapijten, Rechtbank Amsterdam), Fransje Killaars (textiele wand- of raambespanning, o.a. in het Catshuis, Den Haag), Bernadien Wels (glazen scheidingswand, Paleis van Justitie, Zwolle) en Ria van Eyk (Gerechtsgebouw, Breda).

Cultuurhistorisch

Historisch: hoewel de context van de kunsttoepassing en het gehele ensemble, namelijk een zeer omvangrijke opdracht in het kader van de percentageregeling, refereert aan een belangrijke periode voor de kunstgeschiedenis in Nederland en het publieke kunstbezit, acht de commissie de historische waarde van het werk zelf beperkt. Wel is het werk te plaatsen binnen de ontwikkeling van de textielkunst, die ook in gebouwgebonden kunst zichtbaar werd. Daarnaast sluit het werk aan bij de toenemende aandacht voor en waardering van vrouwelijke kunstenaars. (waardering: laag)

Artistiek: werken van Hanny Raessens worden met name gekenmerkt door het gebruik van 'zachte' materialen waaronder textiel (tule en zijde), Japans papier, en uiteenlopende vezelachtige stoffen zoals landbouwwlies en ander samengesteld materiaal. Vaak gaat het om sterke, lichte en transparante materialen. Haar werken zijn doorgaans toepassingsgericht en reageren op de ruimte.

De website van de kunstenaar geeft de grootste bron voor wat betreft de andere opdrachten en autonome werken die Hanny Raessens vervaardigde. Over haar positie in de kunstwereld is weinig bekend, behalve dat zij in 1987 samen met Lummy Busstra in Utrecht Galerie Mooi oprichtte, een galerie gericht op experimentele textielkunst. Met hun galerie wilden zij de textielkunst uit de traditionele- en ambachtsfeer halen. Ondanks positieve reacties op de kwaliteit van de galerie, werd deze in 1990 weer opgeheven.

Samen met Lummy Busstra vervaardigde Hanny Raessens enkele andere opdrachten in het kader van de percentageregeling. Bekend zijn een installatie van textiel in de concertzaal van de Beurs van Berlage (1988) en textiele wandpanelen het cellencomplex van het hoofdbureau van de politie in Utrecht (1987).

De commissie ziet *Ophir*, vergelijkend met de andere werken die bij de commissie bekend zijn, als schakel binnen het oeuvre van Hanny Raessens. Die kwaliteit zit in de combinatie van textiel met glas en de fundamentele verweving met de architectuur. Er gaat een sculpturale en tijdloze kracht uit van het werk. De commissie acht het bijzonder dat het werk na lange tijd nog functioneert in de ruimte wat aanwezigheid en uitstraling betreft. (waardering: gemiddeld)

Informatief: de commissie ziet geen wezenlijke informatieve waarde in het werk. (waardering: laag)

Sociaal-Maatschappelijk

Maatschappelijk: voor zover de commissie bekend, vervult het werk momenteel geen functie voor een bepaalde groep of gemeenschap. Het werk werd ontworpen voor een ruimte die destijds een religieuze insteek had. Ook de titel *Ophir* refereert hieraan. Toch heeft de

commissie geen duidelijke aanleiding om het werk een overtuigende religieuze of spirituele waarde toe te kennen. (waardering: laag)

Beleving: de kunsttoepassing is een mooie, minimalistische en slimme ingreep in de ruimte. Het draagt, ondanks dat het vanwege technische mankementen niet anders gepositioneerd kan worden in de huidige situatie, bij aan de beleving van de ruimte en ademt nog steeds sfeer uit (zie ook onder *Ensemble*). (waardering: gemiddeld)

Gebruik

Museaal: de kunsttoepassing is nog op de oorspronkelijke (voor bezoekers toegankelijke) plek aanwezig. Er is geen duiding van het werk ter plaatse of elders aanwezig om bezoekers over het werk te informeren. Er ligt wel een mogelijkheid om deze waarde verder te ontwikkelen. (waardering: laag)

Economisch: er is geen sprake van een wezenlijke economische waarde van dit werk. (waardering: laag)

Waardering beschermwaardigheidscriteria

Onvervangbaarheid

De TCB acht de kunsttoepassing van Hanny Raessens in het Stiltecentrum van UMC Utrecht onvervangbaar: er zijn geen vergelijkbare werken in goede staat aanwezig in het publieke domein.

Onmisbaarheid

Symboolfunctie: de kunsttoepassing van Hanny Raessens in het Stiltecentrum van UMC Utrecht vervult geen wezenlijke symboolfunctie. De context waarin het werk tot stand is gekomen, is een mooi en zeer omvangrijk voorbeeld van de toepassing van de percentageregeling. De commissie ziet echter geen overtuigend belang m.b.t. een duidelijke herinnering aan personen of gebeurtenissen in het werk zelf.

Schakelfunctie: de wijze waarop textiel werd toegepast door Hanny Raessens, en het promoten van textielkunst als autonome kunstvorm, zijn vooruitstrevend in de jaren tachtig. Desondanks ziet de commissie de kunsttoepassing in het Stiltecentrum van UMC Utrecht niet als wezenlijk element in de ontwikkeling die voor de wetenschapsbeoefening van overtuigend belang is.

Ijkfunctie: De commissie benadrukt nogmaals de bijzondere setting en omvang van het gehele project en de wijze waarop versmelting van kunst en architectuur heeft plaatsgevonden, maar ziet in het individuele werk van Hanny Raessens geen wezenlijke ijkfunctie. Hoewel onderzoek naar de totstandkoming en de productie van het werk relevante informatie kan opleveren, acht de commissie de bijdrage die het werk kan leveren aan het onderzoek of de kennis van andere cultuurobjecten beperkt.

Conclusie

Op grond van al het vorenstaande acht de TCB het kunstwerk van Hanny Raessens niet beschermwaardig in de zin van de Erfgoedwet.